

ZÁVAZKY Z PROTIPRÁVNÍCH ÚKONŮ

Náhrada škody

1) Mezi jaké právo bylo řazeno deliktní právo v právu římském?

Deliktní právo tvořilo součást práva trestního (trestní právo mělo jak složku veřejnoprávní, tak soukromoprávní). **Delictum** byl bezprávný čin, ublížení jednotlivci, jeho rodině nebo majetku porušením příkazu nebo zákazu, čímž nezávisle na pachatelově vůli vznikala nová práva a nové povinnosti. Přestože Římané zařazovali deliktní právo do práva trestního, delikt měl povahu soukromoprávní (poškozený stíhal pachatele sám žalobou, která patřila mezi *actiones ex delicto*, *actiones poenales*).

2) Co to bylo v římském právu *damnum iniuria datum*? Jaké mělo základní složky a mezi jaké druhy obligací bylo řazeno.

Bezprávné poškození cizího majetku. *Obligationes ex delicto*. Definitivně ji zakotvil *Lex Aquilia*.

Předmětem tohoto závazku byla **povinnost zaplatit soukromou pokutu**, vyplývající z deliktní obligace.

Složky: škoda, protiprávní jednání, příčinná souvislost, zavinění pachatele.

Původně musela být škoda způsobena přímým tělesným působením na věc, později i bez přímého působení, dokonce i bez zničení nebo poškození věci.

Škoda způsobená přímým tělesným působením na věc – *damnum corpore corpori datum*

Škoda způsobená bez přímého působení na věc – *damnum corpori non corpore datum*

Škoda způsobená bez zničení nebo porušení věci – *damnum non corpori non corpore datum*

3) Co to je *damnum emergens* a *lucrum cessans*.

damnum emergens – skutečná škoda

lucrum cessans – ušlý zisk

Dnes § 442 odst. 1 OZ.

4) Jaké druhy zavinění znalo římské právo? Jaké znalo druhy nedbalostního jednání? Jaké druhy zavinění zná občanské právo? Pokuste se je charakterizovat.

ŘP: **CULPA** – v širším slova smyslu **zavinění**

dolus – úmysl

culpa – nedbalost

culpa lata – hrubá nedbalost: posuzuje se jako *dolus*

culpa levis – lehká nedbalost:

OP: **Zavinění**: psychický vnitřní vztah odpovědnostního subjektu k jeho vlastnímu úkonu, který s příčí objektivnímu právu (tj. k jeho **protiprávnímu úkonu**), jakož i ke škodě jakožto následku tohoto protiprávního úkonu.

Prvek vědění – vědomost (předvídání),

Prvek vůle – nejen chtění, ale i srozumění.

Zavinění odpovědného subjektu, tj. jeho vědomí a vůle, musí minimálně zahrnout

- **protiprávní úkon,**
- **škodu jakožto následek tohoto protiprávního úkonu a**
- **příčinnou souvislost mezi protiprávním úkonem a škodou.**

Na různém utváření (kombinaci) prvků vědění a vůle jsou založeny různé formy a stupně zavinění (jejich obsah občanský zákoník sám výslovně nevymezuje; vzhledem k požadavku zachování vnitřní jednoty právního řádu vychází při jejich výkladu z trestněprávní úpravy stanovené v § 4 a 5 trestního zákona).

a) úmysl

— **přímý** (*dolus directus*), kdy jednatel věděl (představil si, předvídal), že škodu způsobí, resp. ji může způsobit (prvek vědění) a chtěl ji způsobit (**prvek přímé vůle**);

— **eventuální**, resp. nepřímý (*dolus eventualis*, resp. *indirectus*), kdy jednatel věděl (představil si, předvídal), že může škodu způsobit (prvek vědění), a pro případ, že ji (*in eventum*) způsobí, s tím byl srozuměn (prvek eventuální — nepřímé vůle).

Rozdíl mezi oběma stupni úmyslu (přímého a eventuálního — nepřímého) spočívá v intenzitě vystupňování **volního prvku**. U přímého úmyslu se vyžaduje existence přímé vůle (vyjadřované slovem „**chtěl**“), u úmyslu eventuálního postačuje existence nepřímé vůle (vyjadřované slovem „**srozuměn**“);

b) nedbalost

— **vědomá**, kdy jednatel nechtěl škodu způsobit ani nebyl s jejím vznikem srozuměn, věděl však (představoval si, předvídal), že ji způsobit může, přičemž bez přiměřených důvodů spoléhal, že ji nezpůsobí;

— **nevědomá**, kdy jednatel sice nechtěl škodu způsobit, avšak vzhledem k okolnostem a svým osobním poměrům o tom věděl mohl a měl.

Nedbalost jako forma zavinění, ať již vědomá či nevědomá, je na rozdíl od úmyslu založena na prvku vědění — předvídání (intelektuálním). Prvek vůle však u obou stupňů nedbalosti existuje též. Úkon zůstává i zde úkonem volným (to vyplývá z podstaty zavinění jakožto psychické — duševní kategorie založené na jednotě rozumových a volních procesů). Na rozdíl od úmyslu však **vůle nesměruje ke škodě jako následku protiprávního úkonu**. To znamená, že v těchto případech odpovědný subjekt sice škodu způsobit nechtěl ani nebyl s jejím vznikem srozuměn, na druhé straně však při vědomé nedbalosti, kdy škodu předvídal, **neprojevilo dostatečně volní úsilí k jejímu zamezení**, při nevědomé nedbalosti pak **dostatečně nepředvídal možnost vzniku škody**, ačkoli to mohl a měl.

Pokud jde o nevědomou nedbalost, je třeba předeslat, že ta má již blízko k nezaviněné způsobené škodě neboli k tzv. **náhodě v právním smyslu**. Jestliže si určitý subjekt v konkrétním případě možnost způsobit škodu neuvědomil a ani vzhledem k okolnostem, za kterých ke škodě došlo, i ke svým osobním poměrům uvědomit neměl a nemohl neboli nelze-li mu přičíst ani nevědomou nedbalost, jde o **náhodu v právním smyslu**. Náhoda

jde podle zásady „*casum sentit dominus*“ k tíži samotného poškozeného (jinak je tomu s ohledem na účinnou ochranu zájmů poškozených v případech založení přísné objektivní odpovědnosti - § 420a OZ).

Rozlišování jednotlivých forem zavinění má při odpovědnosti za škodu v občanském právu svůj význam v několika směrech:

Za prvé, občanské právo spojuje v některých případech vznik odpovědnosti za škodu **pouze s určitou formou zavinění** — konkrétně s úmyslem (srov. např. § 423, 424 OZ); v ostatních případech, kdy se odpovídá za škodu způsobenou zaviněným protiprávním úkonem, stačí jakákoli forma i jakýkoli stupeň zavinění.

Za druhé, u odpovědnosti za škodu má význam rozlišování forem zavinění z hlediska možnosti přiznání **rozsahu náhrady způsobené škody** (srov. § 442 odst. 3, § 450).

Za třetí, formy zavinění mají svůj význam i pro promlčecí doby běhu promlčecích dob (§ 106).

Za čtvrté, rozlišování forem zavinění je důležité i z toho důvodu, že tam, kde občanské právo předpokládá (presumuje) zavinění, může se tato právní domněnka (presumpce) zavinění vztahovat v souladu s obecnými zkušenostmi praxe a poznatky teorie pouze na **nedbalost** a z té jen na nedbalost nevědomou. Právní domněnka zavinění se nemůže vztahovat na úmysl; **úmysl musí být škůdci, resp. odpovědnému subjektu vždy prokázán**.

Rozlišování jednotlivých **stupňů zavinění** již takovou důležitost v občanském právu nemá. Úplně bez významu však není ani ono. Tak např. rozlišování stupňů zavinění může hrát svou úlohu tam, kde soud podle § 438 odst. 2, resp. podle § 431 dělí společnou odpovědnost mezi více škůdců, dále z hlediska § 441, event. při úvaze soudu o použití zmírňovacího práva při určování rozsahu náhrady škody podle § 450.

5) Vyjmenujte základní předpoklady obecné odpovědnosti za škodu podle občanského zákoníku. Které skutečnosti odpovědnost za škodu vylučují?

Předpoklady:

Protiprávní jednání,
škoda,
příčinná souvislost,
zavinění.

Okolnosti vylučujících protiprávnost:

plnění zákonné povinnosti, výkon subjektivního práva, svépomoc, jednání v nutné obraně, jednání v krajní nouzi, svolení poškozeného, dovolené riziko

6) Existuje v občanském zákoníku i tzv. objektivní odpovědnost za škodu? Uveďte její příklad a objektivní odpovědnost charakterizujte.

odpovědnost za výsledek/odpovědnost za právně kvalifikovanou událost/odpovědnost za zvlášť rizikovou činnost

I při vynaložení očekávané odborné péče, a tedy **i bez zavinění škůdce**, resp. odpovědného subjektu, dochází ke zvýšené možnosti vzniku závažných škod. Proto je tato odpovědnost — ve srovnání s odpovědností za zavinění — označována přiléhavě jako **objektivní odpovědnost** (často též označovaná jako přísná — **striktní odpovědnost**). V

těchto případech vystupuje výrazně do popředí intenzivní veřejný zájem zajistit právě formou této přísné objektivní odpovědnosti v občanském právu účinnější právní ochranu těm, kdo jsou škodlivými událostmi z této rizikové činnosti postiženi, tj. poškozeným.

§ 420a), 421, 421a, 427, 432, 683, 769 OZ

V určitých případech se lze ze zvlášť (speciálně) stanovených důvodů této přísné objektivní odpovědnosti zprostit — **liberovat** — *exonerovat* (např. při odpovědnosti za škodu podle § 420a, 421, 427 n., 432, 683, 763 občanského zákoníku, podle § 374 obchodního zákoníku, podle 191 ZP, podle § 5 zákona č. 58/1998 Sb.) To je namísto, neboť výlučná odpovědnost v těchto případech za veškerá rizika by byla pro příslušný odpovědný subjekt neúnosně tíživá.

Tam, kde je při přísné objektivní odpovědnosti ve zcela zvláštních případech možnost zprostit se této odpovědnosti z nějakého speciálně stanoveného důvodu (nikoli z obecně stanoveného důvodu výlučného zavinění či spoluzavinění samotného poškozeného) zcela vyloučena, hovoří se v občanskoprávní teorii o tzv. **absolutní objektivní odpovědnosti** (např. v českém právu v § 421a, § 127 občanského zákoníku, v § 2 zákona č. 82/1998 Sb.)

7) Existuje v občanském zákoníku i tzv. absolutní odpovědnost za škodu? V čem se liší objektivní a absolutní odpovědnost za škodu.

Absolutní odpovědnost – 421a), 127;

Odpovědný subjekt se nemůže z odpovědnosti liberovat.

8) Odpovídal v římském právu *dominus* i za jednání dětí a otroků. Co v této souvislosti znamenalo *noxae datio*? Jakým způsobem dnes občanský zákoník řeší odpovědnost rodičů za jednání svých dětí? Jak je tomu v případě odpovědnosti školy za jednání nezletilých žáků?

ŘP: Dominus odpovídal za jednání osob *alieni iuris*, které byly v jeho moci (tj. dětí, otroků)
Noxae datio – *noxální ručení*, pokud osoba *alieni iuris* způsobí škodu, mohla se osoba *sui iuris* vyhnout zaplacení náhrady škody tím, že dala škůdce do dočasného otroctví, aby si škodu odpracoval (měl lepší postavení než otrok)

OP: Odpovědnost dětí za jednání dětí - § 422 odst.1, odst. 2

§ 422

(1) Nezletilý nebo ten, kdo je stížen duševní poruchou, odpovídá za škodu jím způsobenou, je-li schopen ovládnout své jednání a posoudit jeho následky; společně a nerozdílně s ním odpovídá, kdo je povinen vykonávat nad ním dohled. Není-li ten, kdo způsobí škodu, pro nezletilost nebo pro duševní poruchu schopen ovládnout své jednání nebo posoudit jeho následky, odpovídá za škodu ten, kdo je povinen vykonávat nad ním dohled.

(2) Kdo je povinen vykonávat dohled, zprostit se odpovědnosti, jestliže prokáže, že náležitý dohled nezanedbal.

(3) Vykonává-li dohled organizace, její pracovníci dohledem pověřeni sami za škodu takto vzniklou podle tohoto zákona neodpovídají; jejich odpovědnost podle pracovních předpisů není tím dotčena.

Co se týče **odpovědnosti školy** – nově § 426a) OZ (účinný od 1. ledna 2010).

9) Jak je možné charakterizovat římskoprávní žalobu *actio contra iudicem qui litem suam fecit* (*iudex qui litem suam fecit*)? Existuje dnes obdobný institut v občanském právu? Pokuste se jej popsat a určit, který zákon jej upravuje.

ŘP: Žaloba proti provinění soudce, který porušením své povinnosti způsobil straně škodu.

OP: Odpovědnost státu za škodu způsobenou nezákonným rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem.

Jde o odpovědnost **absolutní** (§ 2 zákona 82/1998 Sb.) Odpovědnými subjekty jsou stát a územní samosprávné celky.

10) Jakým způsobem se uplatňuje škoda v tzv. *adhezním řízení*? Který právní předpis to upravuje? Má adhezní řízení vliv na promlčení práva na náhradu škody?

adhezní řízení – uplatnění škody v trestním řízení.

Adhezní řízení je **součástí trestního řízení**, ve kterém se projednává nárok poškozeného na náhradu škody způsobené trestným činem. Subjektem adhezního řízení je pouze **poškozený**, který má podle zákona proti obžalovanému nárok na náhradu škody. V takovém případě pak soud rozhoduje v adhezním řízení o náhradě škody podle hmotného práva - nejčastěji občanského zákoníku, ale v rámci trestního řízení. V tzv. adhezním řízení sice aplikuje soud v trestní věci ustanovení jiných právních odvětví o náhradě škody, avšak jen ustanovení hmotného práva.

Oprávnění poškozeného a uplatnění nároku na náhradu škody

§ 43

(1) *Ten, komu bylo trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková, morální nebo jiná škoda (poškozený), má právo činit návrhy na doplnění dokazování, nahlížet do spisů (§ 65), zúčastnit se hlavního líčení a veřejného zasedání konaného o odvolání a před skončením řízení se k věci vyjádřit.*

(2) *Za poškozeného se nepovažuje ten, kdo se sice cítí být trestným činem morálně nebo jinak poškozen, avšak vzniklá újma není způsobena zaviněním pachatele nebo její vznik není v příčinné souvislosti s trestným činem.*

(3) *Poškozený, který má podle zákona proti obviněnému nárok na náhradu škody, jež mu byla trestným činem způsobena, je oprávněn také navrhnout, aby soud v odsuzujícím rozsudku uložil obžalovanému povinnost nahradit tuto škodu. Návrh je třeba učinit nejpozději u hlavního líčení před zahájením dokazování (§ 206 odst. 2). Z návrhu musí být patrné, z jakých důvodů a v jaké výši se nárok na náhradu škody uplatňuje.*

(4) *Poškozený se může rovněž výslovným prohlášením sděleným orgánu činnému v trestním řízení vzdát procesních práv, které mu tento zákon jako poškozenému přiznává.*

§ 44

(1) *Oprávnění poškozeného nemůže vykonávat ten, kdo je v trestním řízení stíhán jako spoluobviněný.*

(2) Je-li počet poškozených mimořádně vysoký a jednotlivým výkonem jejich práv by mohl být ohrožen rychlý průběh trestního stíhání, rozhodne předseda senátu a v přípravném řízení na návrh státního zástupce soudce, že poškození mohou svá práva v trestním řízení uplatňovat pouze prostřednictvím společného zmocněnce, kterého si zvolí. Rozhodnutí oznámí v řízení před soudem soud a v přípravném řízení státní zástupce poškozeným, kteří již uplatnili nárok na náhradu škody; ostatním poškozeným rozhodnutí oznámí při prvním úkonu trestního řízení, ke kterému se předvolávají nebo o kterém se vyrozumívají. Jestliže by celkový počet zvolených zmocněnců vzrostl na více než šest a poškození se mezi sebou o výběru nedohodnou, provede výběr s přihlédnutím k zájmům poškozených soud. Společný zmocněnec vykonává práva poškozených, které zastupuje, včetně uplatnění nároku na náhradu škody v trestním řízení.

(3) Návrh podle § 43 odst. 3 nelze podat, bylo-li o nároku již rozhodnuto v občanskoprávním nebo v jiném příslušném řízení.

§ 44a

(1) Shledá-li orgán činný v trestním řízení, že poškozenému nebo svědkovi hrozí nebezpečí v souvislosti s pobytem obviněného nebo odsouzeného na svobodě, poučí poškozeného nebo svědka o možnosti žádat informace o tom, že

a) obviněný byl propuštěn z vazby nebo z ní uprchl, nebo

b) odsouzený byl propuštěn z výkonu trestu odnětí svobody nebo z něj uprchl.

(2) Poškozený nebo svědek může žádost podle odstavce 1 podat u soudu a v přípravném řízení u státního zástupce. Pokud je odsouzený ve výkonu trestu odnětí svobody, podává se žádost podle odstavce 1 soudu, který rozhodoval v prvním stupni.

§ 45

(1) Je-li poškozená osoba zbavena způsobilosti k právním úkonům nebo je-li její způsobilost k právním úkonům omezena, vykonává její práva podle tohoto zákona její zákonný zástupce.

(2) V případech, v nichž zákonný zástupce poškozeného nemůže vykonávat svá práva uvedená v odstavci 1 a je nebezpečí z prodlení, předseda senátu a v přípravném řízení státní zástupce ustanoví k výkonu práv poškozenému opatrovníka. Proti rozhodnutí o ustanovení opatrovníka je přípustná stížnost.

(3) Jde-li o uplatnění nároku na náhradu škody (§ 43 odst. 3), přecházejí práva, která tento zákon přiznává poškozenému, i na jeho právního nástupce.

§ 45a

Veškeré písemnosti určené poškozenému se doručují na adresu, kterou poškozený uvede. Má-li zmocněnce, doručuje se pouze jemu; to neplatí, jestliže se poškozenému zasílá výzva, aby osobně něco vykonal.

§ 46

Orgány činné v trestním řízení jsou povinny poškozeného o jeho právech poučit a poskytnout mu plnou možnost k jejich uplatnění.